

NEPP JÓZSEF (1934–2017)

A hét fürge rémálma

VARGA ZOLTÁN

NEPP JÓZSEF GROTESZK HUMORÚ ÉLETMŰVE A MAGYAR TÖMEGKULTÚRA FONTOS FEJEZETE, FORGATÓKÖNYVÍROI SZEREPVÁLLALÁSA IS MEGHATÁROZÓ JELENTŐSÉGŰ.

„Mindenesként”, „jolly jokerként” emlegette a szakma Nepp Józsefet, aki felbecsülhetetlen szerepet játszott a hazai animációs film formálásában. A 83 éves korában elhunyt művész ugyanis nem kizárólag rendezőként tevékenykedett, alkotótársaként is nagy munkát végzett: gyakran segítette kollégái munkáit forgatókönyvíróként, animátorként, háttértervezőként, sőt olykor zeneszerzőként is. A Pannónia Filmstúdió egészségügyi animációi közül alig akadt olyan produkció, amelyhez ne lett volna köze (legkivált forgatókönyvíróként); az országos népszerűségnek örvendő, nemzedékek számára meghatározó élményt jelentő tévésorozatok számos tétele is Nepp nevéhez fűződik – közülük a legismertebbek a hivatalosan *Üzenet a jövőből* főcímet viselő, a köztudatban *Mézga család*ként rögzült széria (és két folytatása), valamint a Dr. Bubó figurájáról elhíresült *Kérem a következőt!*.

Nepp rendkívül termékeny forgatókönyvírói működése a 60-as évek elejétől, első műveitől és az első *Gusztáv*-szériától egészen a 2000-es évek végéig, a második *Macskafogó*-ig terjed. A humoros közelítésmód – amely a szelídebb komikumtól és az iróniától a groteszken át a morbid és abszurd humorig ível – Nepp József egész életművén végigvonul, a mások számára írt munkákban is. Az alkotó sokoldalúságát és alkalmazkodó-készségét egyaránt bizonyítja, hogy íróként-ötletadóként a legkülönbözőbb habitusú, művészi alkatú kollégákkal dolgozott együtt, Foky Ottótól (*Egy világhírű vadász feljegyzései*) Dargay Attiláig (*Lúdas Matyi*, *Szaffi*, *Az erdő kapitánya*), Ternovszky Bélától (*Macskafogó*-

kafogó-filmek, *Egérút*) Gémes József (*Vili, a veréb*). Nepp azt nyilatkozta egyszer, hogy – csepeli munkáscsaládból érkezve – úgy képzelte, dolgos évtizedeit egy gyárban fogja tölteni. Valóban így alakult – ám szerencsénkre ez a gyár a *rajzfilmgyár* lett.

KISEMBEREK KÜZDELMEI

1957-ben, az Iparművészeti Főiskola díszítő-festő szakának elvégzése után került Nepp József a Pannónia Filmstúdióba, s noha kezdetben bábfilmek díszlettervezőjeként szeretett volna elhelyezkedni, a rajzfilmeknél kötött ki: *A telhetetlen méhecskében* (1958) részben általa tervezett hátterek láthatók. Első saját rendezéseire döntő hatást gyakorolt Karinthy Frigyes humora, illetve a szórakoztatás és a társadalmi jelentőségű kérdések, leginkább az emberi tulajdonságok vizsgálatának – főként karikírozásának – összekapcsolása.

„A megfelelő zsebekbe csepegtetik” (Oxidia)

Nepp kezdettől fogva a nagyközönséget célzó animációs filmek mellett állt ki, s ez így maradt egész pályáján. A rendezői debütálást jelentő *Szenvedély* (1961) a felszínen közegészségügyi problémák ironikus láttelepe, a nikotinfüggőséggel a középpontban: dohányzó főhőse orvosi utasításra megpróbál felhagyni „szenvetélyével” – hiábavalóan. Mélyebb szinten izgalmasabb kérdéskörök is megjelennek az első Nepp-rajzfilmben: egyén és társadalom, ember és város, üdvözülés és elkárhozás ellentétei fogalmazódnak meg benne. Stílusa tovább árnyalja a Macskássy Gyula és Várnai György műveiben (*A ceruza és a radír*, *Párba*) körvonalazódott karikatúrisztikus rajzanimációt, s ez nemcsak a képi világ szikárságára értendő, hangban még merészebben, kihívóbban él a zörejekkel és effektekkel, mint az addig készült magyar rajzfilmek. Rövidfilmjei zömében Nepp később is elsősorban zenét és zörejeket használt, beszédet kevészer.

A következő Nepp-filmek közül a *Holnaptól kezdve* és a *Mese a bogárról* (mindkettő 1963-as) viszi tovább ezt a stílust, s mindkettő a kisemberek győtrődéseivel foglalkozik – e filmek által vált Nepp a hazai karikatúrisztikus animáció egyik vezéregyéniségévé. A *Szenvedély* és a *Holnaptól kezdve* alapozta meg azt a figurát, aki a magyar animációs film történetének egyik legnevezetesebb hőse, illetve antihőse lett: Gusztávot. Nepp és alkotótársai, a nála idősebb Dargay Attila s a fiatal-

labb Jankovics Marcell „tri-
umvirátusa” lépteti színre
a 60-as évek során mozis
bemutatásra kerülő sorozat
címadó figuráját, aki az
emberi vétkek, gyengeségek és hibák
kinevetését teszi lehetővé. A Nepp
által rendezett *Gusztáv, az állatbarát*
(1964) indította világhódító útjára a
karaktert, akinek talán legmeghatáro-
zóbb tulajdonsága, hogy nincsen (leg-
alábbis alig van) lehatárolt egyénisége:
epizódról epizódra más jellemvonások
hangsúlyozódnak benne.

Gusztáv kalamajkái olykor az egye-
di filmes előképeket is megidéztek.
A *Gusztáv pesszimista* például fekete
humorú lázálommá fokozza, hogy a fő-
hős minden szituációról, találkozásról,
tárgyról – egyszerűen bármiről – a lehe-
tő legrosszabb lehetőségekre gondol
(saját halálát vizionálja akár még a
fagylaltozástól is); a parkban kezdődő
asszociációsor, amelyben Gusztáv egy
kötögető hölgyről mint feleségéről
fantáziál, egyértelműen a *Mese a bo-
gárról* egyik képsorát gondolja újra. Az
1970-es évek második felében, immár
a televízió számára készülő *Gusztáv*-
sorozatban is Nepp József maradt a
vezető alkotók egyike – ekkorra azon-
ban már más szériák révén is megis-
merhette az ország a rendező nevét.
Legelőször is egy budapesti kispolgári
familia fergeteges kalandjainak kö-
szönhetően.

„A rajzolt testek
feletti animátori
teljhatalom”
(Öt perc gyilkosság)

BOLYGÓKÖZI KIRÁNDULÁSOK

A XX. századi magyar tömeg-
kultúra legemblematikusabb
figuráiként idézhetjük mind a
mai napig a *Mézza* család tagja-
it, akik egytől egyig Nepp József fejéből
pattantak ki, tőle származott a televízió
számára készítendő első szórakoztató
animációs sorozat koncepciója. Az epi-
zódok forgatókönyvét is Nepp jegyezte
– jóllehet a dialógokban előtérbe kerülő
szójátékos humor Romhányi József köz-
reműködését dicséri, akárcsak a széria
folytatásaiban. A *Mézza család* (1968–
69) a tévékészülékkel rendelkező nézők
otthoni élményvilágába bevezette a
science fiction műfaját: a nagy hagyomá-
nyokkal bíró kispolgári komédia – *Mézza*
Géza előképeként Kabos Gyulát szokás
emlegetni – a magyar mozgóképben
meglehetősen mellőzött tudományos-
fantasztikummal dúsol a szériában, ösz-
szekötve a kortárs közeget a jövő vízi-
ójával, a mindennapok problémáit az
idők távolából érkező csodamasinákkal.
Az első folytatást jelentő *Mézza Aladár*
különös kalandjai (1971–72) nemcsak
továbbviszi, de föl is fokozza a sci-fi
elemeket, Aladár álom- és meseszerű
bolygóközi felfedezőútjaira cserélve a
földi familia budapesti csetlés-botlásait.
A *Vakáción a Mézza család* (1977–79) is-
mét fókuszba helyezi valamennyi figurát,
Máris szomszéd karakterével kiegészül-
ve. Ritkaság az animációs szériákban,
hogy az epizódok összefüggő történet

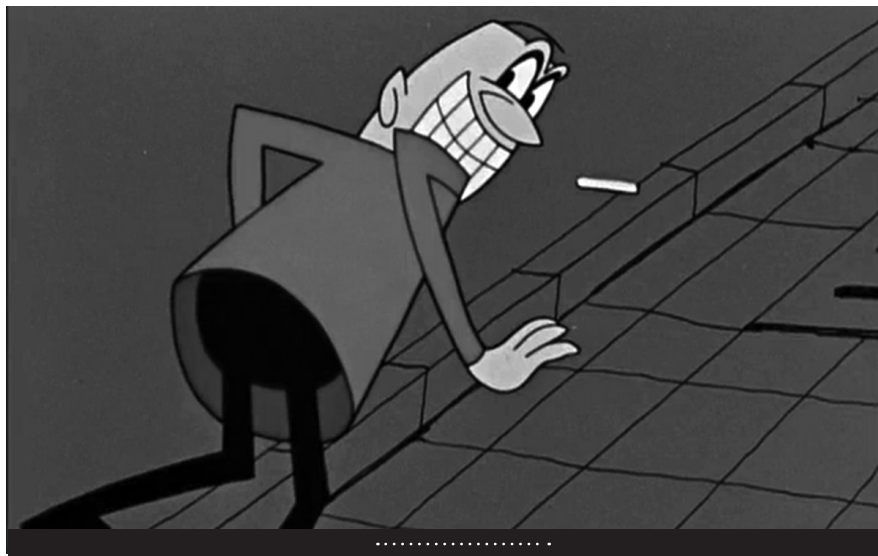
részeiként kapcsolódnak egymáshoz:
Mézza géék világszerte nyaralása a legkü-
lönösebb melléfogások és szerencsét-
lenkedések miatt mulattató megpróbál-
tatások sorozatává válik. A dzsungelben
átélt kalandok és a terrorizmus témája
már itt megelőlegezik Nepp és a széria
elkészítésében ugyancsak kulcsszerepet
játsszó Ternovszky Béla közös főművét, a
Macskafogót (1986).

Az első két *Mézza*-sorozat sci-fi han-
golása nem előzménytelen Nepp József
munkásságának egyedi filmes vonula-
tában. Sőt, a rendező sok tekintetben
legnagyobb szabású rajzfilmje készült
ebben a műfajban: a 13 perces *Oxidia*
(1965) monumentálisnak ható, telített
látványvilágával – nem kevesebb, mint
130 háttérével – a többi Nepp-animáció
vagy a *Gusztáv*-széria lecsupaszított-
ságával éles kontrasztba állítható. A
szemlélet azonban a megszokott, itt is a
szatirikus közelítésmód dominál. Repülő
robothőse az emberlakta Oxidiába érke-
zik bolygóközi bolyongása során, s olajra
lenne szüksége, hogy továbbállhasson;
ezen a planétán azonban az olajozás
nem olajjal történik, hanem pénzzel:
a megfelelő zsebekbe vagy táskákba
„csepegtetve” a megfelelő pénzmeny-
nyiséget, minden (bármilyen) elintézhető.
Beindítható a csigalassúsággal haladó
építkezés, jókedvre deríthető a fásult
hölgypartner, de még az éjszakai portás
cinkos hallgatását is megvásárolhatják a
betörők. Nem is azért kerül bajba a robot,
mert a valódi olaj reményében maga is
próbálkozik e „megvesztegetéssel” – ha-
nem mert a kenőpénzből nem juttat a
nagyvállalat egyik aligazgatójának.

Az *Oxidia* a pénz körül forgó korrup-
társadalomnak mutat görbe tükröt robot-
szemszögön keresztül; itt még a robot is
elevenebb, mint az emberek, ő a legke-
vésbé automataként működő karakter. A
sci-fi iránt mutatott vonalom Nepp má-
sok számára készült forgatókönyveiből
sem hiányzik: főleg Foky Ottóval közös
különös munkái említhetők itt (*Így lö-
vünk mi*, 1965; *Bizonyos jóslatok*, 1967;
Babfilm, 1975), de Gémes Józsefnek is
írt megvalósulatlan „ürmesét” – nem
mellesleg a *Csongor és Tünde* átdolgo-
zásaként.

MACSKANYELV, KUTYABESZÉD

A Nepp-rövidfilmek egyik legtöbbet
idézett darabja, az 1966-os *Öt perc*
gyilkosság a bűnügyi műfajok kigúnyo-
lásaként az ugyanazon évben készült

Foky-tárgyanimáció, az *Ellopták a vitaminomat* párdarabja, de radikálisabb, amennyiben az öncélú erőszak karikírozását helyezi középpontba, s eközben magáról a rajzfilmes formáról is vall – az animációban megvalósítható abszurd humorról, a rajzolt testek feletti animátori teljhatalomról, a rombolás esztétikájáról. Önreflexív kerettörténetében filmrendező ígéri közönségének a gyilkosságok iránti igény maradéktalan kielégítését: a legkülönfélébb kivégzési módok sorjáznak előttünk, egymás keze által hullanak az emberek – alig hét percben az animációs (rövid)film történetének egyik legmagasabb *body count*-ját látjuk (a kifejezés az áldozatszám jelölésére használatos). Az *Öt perc gyilkosság* ötletei Nepp forgatókönyveiben is folytatódtak, a Ternovszky által rendezett *Modern edzés módszerek* (1970) és a Szórády Csaba nevéhez kötődő *Rondino* (1977) vitte tovább önálló rövidfilmként a végtelen groteszk erőszakbrázolást. De Nepp sem lett hűtlen hozzá: a *Mézőga Aladár Krimibolygó*-epizódjának bűnözők, áldozatok és rendőrök folyamatos szerepcseréjére építő világa és a *Macskafogóban* a négy gengszterpatkány klipjének egérhaláljstroma az *Öt perc gyilkosság* szolidabb verzióit kínálják.

Az egészestés *Hófehér* (1983) folytatja a legmerészebb, mondhatni: leginkább ízlésborzoló módon a morbiddal dúsitott abszurd humorú Nepp-rövidfilmeket. A *Hófehér* csúfondáros Disney-paródia egyfelől; mindenféle rendszert, államberendezkedést, királyságot pellengérré állító szatíra másfelől: nem gyereknézők

„Csepeli munkáscsaládból érkezett”
(Szenvedély)

szemének való felnőttmésége hatalmi intrikákról és kívül-belül rothadt uralkodókról s szolgálókról szól,

ahol a hagyományos „boldogan élnek”-típusú befejezés fanyar gesztus lehet csupán, vagy inkább átok, amely a hét törpét sújtja. A *Hófehér* volt Kovásznai György renegát *Habfürdője* mellett a Pannónia Filmstúdió legelutasítottabb egészestés animációja – a *Filmvilág* hasábjain is kísérte polemikus pengéváltás (lásd *Filmvilág* 1984/7 és 10). Az utókor kegyesebb volt hozzá: akárcsak a *Habfürdő*, a *Hófehér* is kultuszfilmmé érett, megtalálta a maga rajongótáborát.

A *Hófehér* igazi ikerdarabja lehetett volna Nepp megvalósulatlan egészestés animációs terve, Sade márki *Justine*-jének rajzfilmes feldolgozása (Kovácsnai szintén el nem készült *Candide*-adaptációja juthat erről eszünkbe), amely állatfigurákként formálta volna meg a karaktereket. Ennek híján a Nepp-féle groteszkszatirikus humorra építő *Macskafogóra* utalhatunk úgy, mint a forgatókönyvíró legsikeresebb, már bemutatásakor is kitörő lelkesedéssel fogadott művére. A macska–egér harc méltán agyonidézett variációja felfogható annak a vonzalomnak a betetőzéseként, amelyet Nepp az intrikus szerepkörben feltűnő macskafigurák iránt mutatott: gondoljunk még *Az erdő kapitánya* (1987) karizmatikus macskabűnözőjére, Zéróra, a *Vili, a veréb* (1988) Cilizére és Krampuszára, vagy az utóbbira emlékeztető Dromóra, az *Egérút* (1999) mellékarakterére. A *Macskafogó* közvetlen előképre is visszavezethető, a *Megalkuvó macskákra* (1979). Nepp

egyik legnépszerűbb műve egerészésre alkalmatlan „macska-duettet” léptet fel, Hofi Géza és Koós János előadásában – kettősük macskaként megrajzolt alteregójával. Az énekes-komikus duó reménytelen küzdelmet folytat a ház repedéseiben rejtőző rágcsálókkal, mindig a macskák húzzák a rövidebbet – miközben ügyetlenkedéseiket a múlt slágereinek töredékei kísérik, alkalomhoz szabott parodisztikus változatban („Találkozás a régi egeremmel...”). Saját filmjei közül Nepp ezt a művet tartotta a legtöbbször, megítélése szerint itt jutott a legközelebb ahhoz, hogy a film figuramozgatása elérje a Disney-animációk színvonalát. Érdekes módon, ha nem is esztétikai, de technikai-szakmai értelemben Disney-t tekintette példaképének.

A macskarajongás fényében igen meglepőnek tűnhet, hogy Nepp második – és egyben utolsó – rendezőként is jegyzett egészestés animációja, a televíziós bemutatásra készített *Gréti...! – Egy kutya feljegyzései* (1986) nem a címsok közül választ főhőst. De magyarázatul szolgálhat, hogy Nepp saját élményeit használta fel a filmhez (a Józsefre keresztelt férfi hősben nem is nehéz felfedezni Nepp vonásait), annak folyamatát mutatva be, hogy a befogadott németjuhász kutya miként illeszkedik be egyre jobban a család életébe. Mindvégig humorforrásként szolgál, hogy ez kutyaszemszögből, a címszereplő értelmezésében bontakozik ki (kutya és ember viszonyának parodizálásában előzményt jelent az 1974-es *Tartsunk kutyát*, amelyet Nepp írt és Ternovszky rendezett). A *Gréti* különlegessége a beszédhang torzítása, amely az emberszereplőkhöz társul; értelmes, tagolt szöveget csak kutyáktól hallunk – a címszereplőt Bánsági Ildikó zseniális hangjátéka szólaltatja meg.

Nepp Józsefet 1983-ban Giffoniban Életmű-díjjal tüntették ki, itthon többek között megkapta a Kossuth- és a Magyar Mozgóképmestere-díjat. Mintegy húsz évvel ezelőtt mondta egy interjúban, hogy kezdetben jobb filmeket akart csinálni, mint Walt Disney, később jobb filmeket akart készíteni, mint Dargay Attila, végül már csak a nyugdíjba vonulást szerette volna megérni – ami sikerült is. Nekünk, életműve nézőinek és tisztelőinek nem kell ilyen szerénynek lenni: túlzás nélkül jelenthetjük ki, hogy Nepp Józsefnek ennél összehasonlíthatatlanul többet sikerült elérnie. •